

МИРОНЧУК Марина – кандидат філологічних наук, доцент кафедри зарубіжної філології, Таврійський національний університет, вул. Джона Маккейна, 33, Київ, 01042, Україна (myronchuk.maryna@tnu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2447-1643>

БАЧУРИНА Людмила – старший викладач кафедри зарубіжної філології, Таврійський національний університет, вул. Джона Маккейна, 33, Київ, 01042, Україна (bachurina.liudmyla@tnu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7626-8228>

АРЧАКОВА Єлизавета – студент-магістр кафедри зарубіжної філології, Таврійський національний університет, вул. Джона Маккейна, 33, Київ, 01042, Україна (en03511120@tnu.edu.ua)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.49.23>

Бібліографічний опис статті: Мирончук, М., Бачуріна, Л., Арчакова, Є. (2022). Лексико-семантичний аналіз ідіом на позначення природних явищ в англійській мові. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія», 49.* 166–170. doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.49.23>.

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ІДІОМ З ЛЕКСИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПРИРОДНИХ ЯВИЩ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. Стаття присвячена вивченню лексико-семантичної структури ідіом з лексичним компонентом на позначення природних явищ в англійській мові. Звернення до хронологу розвитку суспільства характеризує механізм еволюції фразеологізмів та допомагає визначити лінгвокультурологічну природу, яка, своєю чергою, зумовлює семантичні ознаки досліджуваної лексики та дає підстави для адекватного тлумачення лексичного значення ідіом. Метод компонентного аналізу, представлений у роботі, дав можливість виділити компоненти значеннєвої структури ідіом з лексичним компонентом на позначення природних явищ й прослідкувати, яким чином конотаційний компонент, що характеризує дію, трансформується в аксіологічний, який конститує підґрунтя образу, представленого в ідіомі. На основі виділених компонентів значеннєвої структури розроблено формулу тлумачення основної дії, яка відображає асоціативні зв'язки між реалією, представленою відповідними ідіомами, і номінантом. Емотивний компонент, безпосередньо пов'язаний з оцінкою ситуацій, представлених ідіомами, що мають у своєму складі лексеми на позначення природних явищ, аргументував розподіл їх на дві групи: група ідіом з позитивною оцінкою та група ідіом з негативною оцінкою. Першу групу утворюють ідіоми, що містять у своєму складі лексеми на позначення небесних світил і явищ, що відбуваються в небі. Друга група представлена ідіомами, що містять у своєму складі лексеми на позначення опадів. Тож на матеріалі ідіом з лексичним компонентом на позначення природних явищ ще раз доведено, що характер образної підстави ідіом безпосередньо пов'язаний з оцінкою і емотивним компонентом. Зокрема, асоціативний образ, який конституують ідіоми на позначення природних явищ, є результатом позитивного чи негативного їхнього впливу на життя людини.

Ключові слова: ідіома, природні явища, конотаційний елемент, лексико-семантична структура, образ, компонент структури значення.

MYRONCHUK Maryna – Doctor of Philological Sciences, Associate Professor at Department of Foreign Philology, V. Vernadsky Tavriya National University, 33, Dzhona Makkeina str., Kyiv, 01042, Ukraine (myronchuk.maryna@tnu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2447-1643>

BACHURINA Liudmyla – Senior Lecturer at Department of Foreign Philology, V. Vernadsky Tavriya National University, 33, Dzhona Makkeina str., Kyiv, 01042, Ukraine (bachurina.liudmyla@tnu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7626-8228>

ARCHAKOVA Elyzaveta – Master Degree Student at Department of Foreign Philology, V. Vernadsky Tavriya National University, 33, Dzhona Makkeina str., Kyiv, 01042, Ukraine (en03511120@tnu.edu.ua)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.49.23>

To cite this article: Myronchuk, M., Bachurina, L., Archakova, E. (2022). Leksyko-semantychnyj analiz idiom na poznachennya pryrodnyh javyshch [Lexico-semantic analysis of the idioms denoting nature phenomena]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya «Filolohiia» – Problems of Humanities. “Philology” Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 49, 166–170. doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.49.23> [in Ukrainian].

LEXICO-SEMANTIC ANALYSIS OF THE IDIOMS DENOTING NATURE PHENOMENA

Summary. *The article is devoted to the study of the lexical-semantic structure of the idioms denoting nature phenomena in the English language. Addressing the issue of the chronotop of the society development enabled not to only characterize the mechanism of the phrasal units evolution and reflected their functionality in speech but also provided basis for adequate interpretation of the lexical-semantic meaning of the idioms. The method of the component analysis, represented in the research, allowed to identify the components that comprise the meaning structure of the idioms, denoting nature phenomena, and trace the way, of how the connotative element transforms into the axiological component that constitutes the image basis, represented in the idiom. The identified components served as the key elements for developing the definition formula of the main action that reflected associative links between the realia, represented by the idioms considered and the nominee. The emotional component, that is directly linked to the evaluation of the situations, represented by the idioms, denoting nature phenomena, justified classification of the idioms into two groups: a group of the idioms with positive evaluation and a group of the idioms with negative evaluation. The first group was comprised by the idioms that contained lexems denoting the hosts of heaven. The second one contained the idioms that included lexems denoting precipitation. Thus, the study of the idioms, denoting nature phenomena, once again proved the fact, that the character of the image ground of an idiom is directly connected with evaluation and emotional component. In particular, the associative image, that is constituted by the idioms, denoting nature phenomena is the result of either positive or negative impact of nature phenomena on the people`s lives.*

Key words: *idiom, nature phenomena, connotative element, image, component of the structure lexical meaning.*

Постановка проблеми. Вивчення ідіоматичних утворень у лінгвістиці є наслідком бурхливого розвитку мови, що сприяє постійному утворенню нових одиниць такого плану. Відомо, що основна функція фразеологізмів полягає в оцінному сприйнятті світу. Саме тому вивчення семантики стійких ідіоматичних утворень у мові значно сприяє розумінню ставлення мовця до певної ситуації.

Багато вітчизняних та зарубіжних мовознавців присвятили свої дослідження вивченню фразеологізмів. Англійський лінгвіст Логан Пол Сміт уперше представив поняття «ідіома», праці вітчизняного лінгвіста А. Ніколенка, російських мовознавців Д. Добровольського, Ю. Рилова, Н. Сердюкова висвітлюють питання мовної репрезентації картини світу, В. Телія розмірковує над впливом психо-когнітивних

чинників на відображення асоціативних образів довкілля.

Ми погоджуємося з їхньою думкою, що фразеологія кожної мови тісно пов'язана з життям народу, ментальною культурою, побутом, звичаями, традиціями, історією, літературою та навіть із довкіллям. Наші предки жили у близькому контакті з природою і постійно залежали від природних явищ. Спостерігаючи за ними, вони склали прислів'я та приказки, а також образні вислови, які передавали від покоління до покоління. У такий спосіб і постали ідіоми з лексичним компонентом на позначення природного явища, що впливав на вираз, використовуваний для характеристики дії чи емоційного стану людини. **Актуальність роботи** полягає у встановленні семантичних зв'язків між елементами лексико-семантичної структури ідіом на позначення природних явищ в англійській мові з метою виявлення базових сем, що слугували підґрунтям для переосмислення образу та формування нової номінації.

Завдання дослідження полягають у розкритті лінгвокультурологічної природи ідіом з лексичним компонентом на позначення природних явищ; описі їхньої структури та семантики; у встановленні закономірностей функціонування цих одиниць на лексичному, граматичному та синтагматичному рівнях.

Методологія дослідження. Для опису лексико-семантичної структури ідіом на позначення природних явищ в англійській мові використано аналіз словникових визначень, прийоми структурно-семантичного й компонентного аналізів.

Виклад матеріалу. Мова подібна до живого організму, що безперервно видозмінюється, – це феномен, який постійно розвивається й збагачується новими одиницями та формами. Цілоком логічно, що нові явища, які виникають унаслідок розвитку суспільства й з нових процесів, сприяють утворенню нових номінативних одиниць, зокрема ідіом, основна функція яких полягає в імпліцитному оцінюванні певних ситуацій.

Слово «ідіома» прийшло до нас з Давньої Греції і в перекладі означає особливість, певну відмінність. Якщо заглибитись в точну дефініцію цього поняття, то виявиться, що «ІДІОМА» – це притаманний тільки цій мові

стійкий зворот, що виражає єдине поняття (Арнольд, 1973). Згідно з цим визначенням, ідіоми використовують як «стійкі словосполучення, семантика яких не виводиться зі значень її складників, а інтегрована ними формально; постають унаслідок втрати мотиваційних відношень» (Аничков, 1997, с.173).

Кожна оцінка певного явища чи дії – різнобічна й різноманітна. Той самий об'єкт може бути оцінений по-різному й викликати різні емоції, що не становить винятку. Оцінка – це результат певного рівня розвитку суспільства, пізнання, самопізнання. Але можливість опосередкованого відображення дійсності залежить від здатності словесних знаків зберігати й транслювати впродовж певного часу понятійний, закріплений за ними суспільною практикою зміст у вигляді їхнього лексичного значення, котре задовільнятиме й відображатиме розумово-комунікативні процеси у відповідній сфері людської діяльності. Але на відміну від слова, одинарного утворення, ідіома – це здебільшого кількокомпонентна цілісна номінація з особливим, непрямим значенням.

Це значення, на думку Є. І. Діброва, забезпечують метафорично або метонімічно переосмислені компоненти, які входять до складу фразеологізму, що детермінує оцінний, експресивний та образний характер його семантики й відображає ідіоматичне, загально-цілісне визначення будь-якого явища дійсності (Діброва, 2001, с. 117).

Отже, оцінювання – це лише наслідок, атрибут образного переосмислення, простежити яке можна, тільки проаналізувавши внутрішню форму ідіоми. Важливо, що образне переосмислення не відбувається раптово й невмотивовано, а «фасилітується» оцінним фактором. Наприклад, якщо людина бажає охарактеризувати якусь реалію більш складно, додавши до цієї характеристики власну оцінку або емоційне ставлення, вона в такий спосіб бере участь у процесі переосмислення образу або в творенні нової номінації. Кожна людина є часткою суспільства і функціонує в ньому упродовж певного періоду, наповнюючи культуру і ментальність цього суспільства результатами своєї діяльності. Таким чином, під впливом культурної інтерпретації, образ ідіоми наповнюється культурно значущим сенсом, а сприйняття ідіоми сприяє об'єднанню культурної семантики з мовленнєвою.

Якщо взяти до уваги положення про те, що оцінка явища (денотата) слугує основним критерієм номінування та вибору образу, слухним є припустити, що не суб'єктивна, а насамперед оцінка суспільства становить основу номінування предмета, явища, ознаки, дії. Поєднання семантики з оцінною інтерпретацією за рахунок емотивного компонента та вибір відповідного предмета чи явища конституюють образне підґрунтя ідіоми.

Спробуємо визначити роль аксіологічного складника значення в ідіомах з лексичним компонентом на позначення природних явищ. Для аналізу відібрано 25 ідіом із дієсловом як першим їх структурним елементом.

Спираючись на твердження І. М. Кобозевої про те, що «у структурі пропозиції виділяють два основних типи складників – терми, або імена, що відображають сутності, тобто об'єкти – учасники ситуації, та предикати, що відображають властивості об'єктів та відношення між ними» (Кобозева, 2000, с. 219), спробуємо визначити, яку ситуацію відображає ідіома з лексичним компонентом на позначення природних явищ в англійській мові. У нашому дослідженні під ситуацією, що відбиває асоціативний зв'язок між явищем, відображеним в ідіомі, і номінантом, уважатимемо певний відрізок дійсності, під впливом умов якого суб'єкт набуває емоційного стану, властивого певному природному явищу. Учасники такої ситуації – це: суб'єкт (мати, хлопець, будівельник, вітер), об'єкт (у разі позначення ситуації перехідними дієсловами – дощ, шторм, вода, картина, сонце) та/або місце (життя, стакан, вітер). Пропонована формула тлумачення репрезентує склад значеннєвих компонентів ідіоми, асоціативний образ якої слугує підґрунтям для емоційної оцінки описуваної нею ситуації.

а) для перехідних дієслів:

X виконує певну дію над Y у місці L (асоціативний образ), у результаті чого X набуває емоційного стану R, відповідно до наслідків, спричинених певним природним явищем;

б) для неперехідних дієслів:

X виконує певну дію у певному місці L (асоціативний образ), у результаті чого він змінює свій емоційний стан R, відповідно до наслідків, спричинених певним природним явищем,
де X – суб'єкт, Y – об'єкт, L- місце, R – емоційний стан

Наведені формули тлумачення структури ситуації, представлені ідіомою з лексичним компонентом на позначення природного явища, найбільш адекватно відображають семантику цієї ідіоми з урахуванням двопланової функції суб'єкта X.

Характер конкретного досліджуваного образу обов'язково відповідає внутрішньому значенню (з погляду мовця) названого явища. Ідіоми позитивної оцінки зазвичай спираються на образ предмета або явища, що не викликають у культурі народу неприйняття та відторгнення. Як ми можемо спостерігати, у деяких випадках ідіоми, незважаючи на позитивну оцінку, спираються на образ, що викликає психологічний дискомфорт. Такі ідіоми часто мають у складі конотативного компонента сему 'співчуття'.

Як уже йшлося, емоція, викликана оцінкою (як загальнокультурною, так і суб'єктивною), детермінує перенесення назви з одного явища (властивості, порядку, якості тощо) на друге. На етапі сприйняття це більше нагадує трактування, асоціацію, передану названим явищем. Трактування – ось що головне в ідіомі, бо фразеологізми як одиниці вторинної номінації більше характеризують, ніж називають певний об'єкт, який зазвичай вже має назву.

В ідіомах з лексичним компонентом на позначення природних явищ встановлення суб'єктивного образу на основі об'єктивного зв'язку відбувається за допомогою лексико-семантичного компонента на позначення загальноприйнятого СТАВЛЕННЯ суспільства до наслідків, спричинених певним природним явищем. Тож досліджувані ідіоми ми розподілили поміж двома значеннєвими групами: 1) ідіоми, до складу яких входить лексема на позначення опадів (*rain, wind, thunder, storm, fog, hail*); 2) ідіоми, до складу яких входить лексема на позначення небесних світил і явищ, що відбуваються в небі (*light, darkness, stars, sun, moon, dawn, sunrise, day, night, clouds, air*). Слід зазначити, що відповідно до наведених вище формул тлумачення зміну емоційного стану ОБ'ЄКТА/СУБ'ЄКТА фіксує такий компонент лексичного значення, як 'наслідок впливу природного явища'. Цей компонент є елементом значеннєвої структури кожної лексеми на позначення погоди,

що входить до складу ідіом і має оцінне значення.

Наприклад, у свідомості носіїв мови, що займаються природним промислом, таке природне явище, як вітер, набуло антропоморфного характеру, унаслідок чого стало можливим визначати його за допомогою оцінних характеристик, що й засвідчує сполучуваність лексеми *vīter* // *wind*: *vīter-годувальник*, *vīter-убивця*, *vīter поганий* і *fair (strong) wind, sail before the wind, sail close the wind*.

Отже, у ситуаціях, позначених ідіомами першої групи, стан суб'єкта змінюється відповідно до наслідків, асоціативно спричинених дощем (душевний розпач або перешкоди на шляху), туманом (нестабільна, невизначена ситуація), снігом (підвищена зайнятість людини певними справами), громом (несподівано сильне): *save for a rainy day* 'відкласти на чорний день', *be in a fog* 'нічого не розуміти', *to snow somebody under* 'завантажити справами', *steal sb's thunder* 'вкрасти чийсь успіх' тощо.

Аналіз компонентів лексико-семантичної структури ідіом на позначення природних явищ першої групи допоміг встановити, що переважна їх більшість має негативне емоційне забарвлення, засвідчене такими значенськими компонентами: 'душевний розпач або

перешкоди на шляху', 'нестабільна, невизначена ситуація', 'надмірна зайнятість людини певними справами', 'несподівано сильне', 'нічого не розуміти', 'завантажити справами', 'бути в розпачі', 'значне хвилювання'.

Як і одиниці з позитивною оцінкою, фразеологізми з негативною оцінкою мають образну основу, тобто ґрунтуються на тому предметі чи явищі, що найбільшою мірою відповідає асоціативним зв'язкам між номінованим явищем і тією реалією або природним явищем, яка становить основу образу. Отже, характер образної підстави фразеологізму пов'язаний з оцінкою та його емотивним компонентом. Таке трактування дає підстави стверджувати, що характер природних явищ і їх позитивний чи негативний вплив на життя людини становить основу асоціативного образу в ідіомах з лексичним компонентом на позначення природних явищ в англійській мові. Вивчення та опис лексичної семантики досліджуваних ідіом дає, своєю чергою, можливість розширити розуміння стану сучасної лексикології, специфіки функціонування мовних одиниць у мовній системі, розширити спектр контекстуальних інтерпретацій та удосконалити трактування словникових дефініцій.

ЛІТЕРАТУРА

- Аничков И. Е.** Труды по языкознанию. Санкт-Петербург : Наука, 1997. 510 с.
Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка. Москва : Высшая школа, 1973. 303 с.
 Современный русский язык / под ред. Е. И. Дибровой. Москва : Академия, 2001. 482 с.
Кобозева И. М. Лингвистическая семантика. Москва: Эдиториал УРСС, 2000. 350 с.
Телия В. Н. Вторичная номинация и ее виды. Языковая номинация. Виды наименований. Москва : Наука, 1997. 98 с.

REFERENCES

- Anichkov, I. E.** (1997). *Trudy po iazykoznaniju [Works in Linguistics]*. Sankt -Peterburg : Nauka [in Russian].
Arnold, I. V. (1973). *Leksikologija sovremennogo anglijskogo jazyka [Lexicology of the Modern English language]*. Moscow : Vysshaja Shkola [in Russian].
Dibrova, E. I. (2001). *Sovremennij russkij jazyk [The Modern Russian Language]*. Moscow : Vlados [in Russian].
Kobozeva, I. M. (2000). *Lingvisticheskaja semantika [Linguistic Semantics]*. Moscow : Editorial URSS [in Russian].
Teliya, V. N. (1997). *Vtorichnaja nominacija i ejo vidy. Jazykovaja nominacija. Vidy Naimenovanij [Secondary Nomination and its Types. Language Nomination. Types of the Names]*. Moscow : Nauka [in Russian].